

Taiteilijat kulttuurihyvinvointitoiminnan rajapinnalla

Tutkimus taiteilija-ammattilaisista ikääntyneiden hoivayhteisöissä

TEIJA NUUTINEN & SANNA LAULAINEN & ARTO O. SALONEN

Taiteilijat ovat keskeisiä kulttuurisen vanhustyön ja kulttuurihyvinvoinnin toimijoita ikääntyneiden palveluissa. Artikkelissa tarkastellaan taiteilijoiden ammatillisen toimijuuden rakentumista ikääntyneiden hoivayhteisöissä. Tulokset kertovat sekä toimijuutta mahdollistavista että sitä heikentävistä tekijöistä hoivayhteisöjen arjen käytännöissä.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan taiteen, taidetoiminnan, luovuuden ja kulttuurin tuomista osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä. Kulttuuriseen vanhustyöhön sisältyy suunnittelua, johtamista, erilaisia käytäntöjä ja arjen toimintaa, jotka liittyvät iäkkään ihmisen kulttuuriin oikeuksiin osana laadukasta ja omannäköistä elämää. Lähtökohtana ovat kulttuuria ja luovuutta arvostavat arvot ja asenteet. Kulttuurisen vanhustyön ytimessä on myös moniammatillisuus, jossa eri alojen asiantuntijat käyttävät osaamistaan yhteisessä työssä. (Huhtinen-Hilden ym. 2017, 20–21.)

Tässä tutkimuksessa liitämme kulttuuriseen vanhustyöhön kulttuurihyvinvoinnin käsitteen. Liisa-Maria Lilja-Viherlampi ja Anna-Mari Rosenlöf (2019, 20–30) viittaavat kulttuurihyvinvoinnilla yksilölliseen tai yhteisöllisesti jaettuun kokemukseen siitä, että taide ja kulttuuri ovat yhteydessä hyvinvointiin. Jokaisessa elämänvaiheessaan ihminen on luova ja itseään ilmaiseva olenno, jolla on kulttuurisia tarpeita ja oikeuksia. Kulttuurihyvinvointi viittaa myös kulttuurihyvinvoin-

tialaan. Kyseessä on se toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen toiminta-alue, jossa eri taiteenalat sekä sosiaali-, terveys-, kasvatus- ja hyvinvointialat rakentavat ja soveltavat yhteistyösääntä syntyneitä sisältöjä, menetelmiä ja tietotaitoa.

Kulttuurisen vanhustyön ja kulttuurihyvinvoinnin tarkastelu yhdessä on perusteltua, sillä taide ja kulttuuri kytkeytyvät ihmisyyteen, kansalaisuuteen ja osallisuuteen. Taide ja kulttuuri eivät ole pelkästään hyvinvoinnin ja terveyden tuottamisen välineitä vaan jokaiselle ihmiselle kuuluvia ihmisoikeuksia (Aholainen ym. 2021). Vanhustyössä asiakasmäärien ja ylitöiden kasvu, työhyvinvoinnin ja työmotivaation pulmat, terveys- ja turvallisuusuhat ja työvoimapula piirtävät ikääntyviin ihmisiin liittyvästä työstä kielteistä kuvaa (Josefsen ym. 2018; Kröger ym. 2018). Sen sijaan kulttuurinen lähestymistapa on myönteinen. Se korostaa iäkkään ihmisen elämänlaatua, osallisuutta, voimavaroja ja vaikutusmahdollisuuksia vanhustyön lähtökohtina (Marin & Hakonen 2003; Kurki 2007).

Kulttuurihyvinvointialalla, myös kulttuurisessa vanhustyössä, toimii paljon ei-ammattilaisia har-

rastajia sekä taiteen parissa toimivia vapaaehtoisia, hoitajia ja omaisia, joilla ei ole muodollista taiteen alan koulutusta (Rensujeff 2015, 18–22; Sallila-Tähtinen 2011). Tässä artikkelissa keskitymme kuitenkin alalleen kouluttautuneisiin, ikääntyneiden hoivayhteisöissä työskenteleviin taiteilija-ammattilaisiin. Ammattimaisuuden korostaminen perustuu kulttuurilain säätämiin kuntien tehtäviin. Lain tavoitteena on muun muassa luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle sekä riittävälle ja monipuoliselle asiantuntijaosaamiselle. (Laki kuntien kulttuuri-toiminnasta 166/2019.)

Ajankohtaisessa sosiaali- ja terveysalan muutoksessa, myös ikääntyneiden hoivapalveluissa, taiteilija-ammattilaiset ovat keskeisiä kulttuurihyvinvoinnin toimijoita. Taiteellisten alojen ammattijärjestöissä arvioidaan Suomessa olevan lähes 22 000 taiteilijaa. Määrä kasvaa, kun siihen sisällytetään erilaiset kahden ammatin tai osaaikaisen taidetyön tekijät. (Rensujeff 2015, 28.) Taiteilijoiden työtä kuvataan hybridin (Abbing 2002), prekaarin (Pyykkönen ym. 2021) ja moniammatillisuuden (Lindstöm 2016) käsitteillä. Heli Ansio kollegoineen (2018, 6) tarkoittaa moniammatillisuudella tilannetta, jossa ”henkilö hyödyntää työssään useaa eri ammattitaitoa (joista vähintään yksi on taideperustainen), työskentelee samaan aikaan tai peräkkäisissä jaksoissa useilla eri ammattistatuksilla tai tekee ansiotyön ohella siihen liittyvää tai liittymätöntä, palkallista tai palkatonta muuta työtä”.

Pia Hounin ja Ansion (2014) mukaan suomalaisia taiteilijoita yhdistää koulutukseen pääsyn vaikeus, pitkälle työvuosiin ulottuvan kilpailun alkaminen jo koulutusvaiheessa, oman paikan etsiminen, rahoituksen saamisen haasteet ja epäsuotuisat työolosuhteet. Ilkka Pirttilän ja Hounin (2011) mukaan taiteilijoilta odotetaan myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta, joka liittyy joko talouskasvuun, työllisyyteen, yrittäjyyteen ja aluekehittämiseen tai hyvinvoinnin, terveyden, sosiaalisen integraation ja työhyvinvoinnin edistämiseen. Odotukset yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta tarjoavat uudenlaisia töitä taideammattilaisille ja ohjaavat heitä sosiaali- ja terveysaloille, kuten ikääntyneiden hoivapalveluihin. Kulttuurin keinoin voidaankin tutkitusti vaikuttaa ikääntyneiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä sairauksien ehkäisemiseen, hoitamiseen ja niiden kanssa selviytymiseen (Fancourt & Finn 2019).

Aikaisempien tutkimusten mukaan työskenteleminen erilaisissa sosiaalisissa yhteisöissä yhtäältä motivoi mutta toisaalta tuottaa monenlaisia ongelmia taiteilija-ammattilaisille. Yhteisöissä työskenteleminen motivoi esimerkiksi vuorovaikutteisuus erilaisten ihmisten kanssa (Karttunen 2017), myönteiset vaikutukset osallistujissa ja oman taiteellisen tietotaidon välittäminen muille (Ansio ym. 2018) sekä erilaisten yhteiskunnallisten ja sosiaalisten kysymysten käsittely (Johanson & Glow 2019). Ristiriitoja tuottavat esimerkiksi taideprojektien hallinnon tavoitteiden ja tiiviiden aikataulujen sekä aikaa vaativien taideprosessien yhdistäminen (Roponen-Lunnas 2013) sekä taidetyön integroiminen työntekijöiden kiireen tai muiden työn haasteiden keskelle (Stenberg 2016).

Taiteilijat ovat jääneet sosiaali- ja terveysalojen ikääntyneitä koskevissa tutkimuksissa taka-alalle (Nuutinen ym. 2022, 233). Sen vuoksi keskitymme tässä tutkimuksessa taiteilija-ammattilaisten toimijuuteen ikääntyneiden hoivayhteisöissä. Tutkimus on tärkeää, sillä esimerkiksi hyvinvointialueiksi järjestäytyminen suomalaisessa yhteiskunnassa luo mahdollisuuksia kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämiseen hoivayhteisöissä aikaisemmista poikkeavilla tavoilla. Tutkimuksemme valaisee paitsi taiteilija-ammattilaisten toimijuuden mahdollisuuksia, myös niitä esteitä, joita purkamalla taiteilija-ammattilaiset ja kulttuurihyvinvointitoiminta integroituvat hoivayhteisöihin.

Tutkimuksemme kysymme:

1. Millaisilla puhetavoilla ikääntyneiden hoivayhteisöissä työskentelevät taiteilija-ammattilaiset ilmentävät ammatillista toimijuuttaan?
2. Millaista ymmärrystä ammatillisesta toimijuudesta, sen mahdollisuuksista ja reunaehdoista puheella rakennetaan?

Subjektikeskeinen, sosiokulttuurinen ammatillinen toimijuus

Tutkimuksemme taustateorian on Anneli Eteläpellon (2013) ja Katja Vähäsantasen (2017) kollegoineen kehittämä subjektikeskeinen, sosiokulttuurinen lähestymistapa ammatilliseen toimijuuteen. Heidän jäsenyyksensä pohjautuu useisiin ammatillista toimijuutta koskeviin tutkimuksiin ja käsitteelliseen keskusteluun (mm. Ketelaar ym. 2012; Lukic ym. 2013). Ammatillinen toimijuus ilmenee silloin, kun ammatilliset subjektit tekevät valintoja, käyttävät vaikutusmahdollisuuksiaan ja

ottavat kantaa heidän työhönsä tai ammatillisiin identiteetteihinsä vaikuttavilla tavoilla. Ammatillista toimintaa harjoitetaan tiettyä tarkoitusta varten, tiettyjen historiallisesti muotoutuneiden työpaikan sosiokulttuuristen ja materiaalistien ehtojen sisällä. Nämä ehdot sekä resursoivat että rajoittavat toimijuutta. Ammatillinen toimijuus kytkeytyy työntekijän ammatilliseen identiteettiin sekä hänen ammatillisiin ja eettisiin sitoumuksiinsa, ihanteisiinsa, motivaatioihinsa, kiinnostuksiinsa ja tavoitteisiinsa. Työntekijän työhistoria ja työkokemukset, osaaminen, asiantuntijuus ja kompetenssit nähdään ammatillisen toimijuuden resursseina. (Eteläpelto ym. 2013, 45–65.) Ammatillisen toimijuuden mittaria kehittäessään Vähäsantanen kollegoineen (2017, 27–28) päätyi seuraavaan, kolme ulottuvuutta sisältävään rakenteeseen: 1) vaikuttaminen työssä, 2) työkäytäntöjen kehittäminen ja 3) ammatillisen identiteetin neuvottelu. (Taulukko 1.)

Vaikuttaminen työssä viittaa päätöksiin, jotka vaikuttavat työntekijöiden omaan työhön sekä yhteisiin työkäytäntöihin. Päätöksenteko koskee esimerkiksi työn tekemistä, työtehtäviä, työn resursseja tai työn ja organisaation uudistuksia. Keskeistä vaikuttamisessa on kuulluksi tuleminen, jolloin työntekijä voi esittää työhön liittyviä mielipiteitä, ideoita ja kannanottoja tullen samalla kuulluksi ja huomioituksi. Työikäntöjen kehittämisessä toimijuus ymmärretään aktiivisena muutostoimijuu- tena, joka ilmenee esimerkiksi työtapojen kyseenalaistamisena ja uusien ideoiden kokeiluna ja aikaansaamisena. (Vähäsantanen ym. 2017, 16–18, 22–24.) Ammatillinen identiteetti eli ammattilaisen tavoitteet, mielenkiinnon kohteet ja arvot, eettiset periaatteet ja sitoumukset työssä sekä tulevaisuuden näkymät ja suuntaviivat liittyvät keskeisesti ammatilliseen toimijuuteen. Ammatillinen toimijuus voidaan ymmärtää tekoina, jotka ohjaavat työskentelyä ammatillista identiteettiä vastaavaan suuntaan. Toisaalta toimijuus kohdistuu ammatillisen identiteetin rakentamiseen ja uudistamiseen. Ammatillisen identiteetin neuvottelut korostuvat erityisesti työn ja työympäristön muutostilanteissa. Myös uran rakentaminen ja uraa koskevat päätökset sisältyvät ammatilliseen toimijuuteen. Ne voivat johtaa olemassa olevan uran edistämiseen tai uusiin urasuuntiin. (Vähäsantanen ym. 2017, 17.) Nojaamme tutkimuksessamme näihin ammatillisen toimijuuden ulottuvuuksiin.

Taulukko 1. Ammatillisen toimijuuden kolme ulottuvuutta (Vähäsantanen ym. 2017, 27)

Ulottuvuudet	Väittämät
Vaikuttaminen työssä	<ul style="list-style-type: none"> • Voin osallistua asioiden valmisteluun yksikössäni. • Voin tehdä omaa työtäni koskevia päätöksiä. • Voin osallistua päätöksentekoon yksikössäni. • Mielialueeni otetaan huomioon yksikössäni. • Näkemykseni otetaan huomioon yksikössäni. • Tulen kuulluksi omaa työtäni koskevista asioista.
Työikäntöjen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Kysyn ja kommentoin aktiivisesti yhteisössäni. • Tuon aktiivisesti esille omia mielipiteitäni työyhteisössä. • Teen aktiivisesti yhteistyötä yksikössäni. • Osallistun yksikköni toiminnan kehittämiseen. • Kehitän työskentelytapojani. • Teen kehittämisehdotuksia koskien yhteisiä työikäntöjä. • Kokeilen uusia ideoita työssäni.
Ammatillisen identiteetin neuvottelu	<ul style="list-style-type: none"> • Voin toimia työssäni omien arvojeni mukaisesti. • Pystyn toteuttamaan ammatillisia tavoitteita työssäni. • Voin keskittyä työssäni asioihin, jotka minua kiinnostavat. • Voin työssäni edistää uraani.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimusaineisto koostuu 14 ikääntyneiden hoivayhteisöissä työskennelleen taiteilija-ammattilaisen teemahaastattelusta. Haastattelut ajoittuivat koronapandemia-aikaan, jolloin useimpien taiteilijoiden työskentely oli loppunut tai keskeytynyt. Haastattelukutsut lähetettiin sähköpostilla valtakunnallisen Taiteen edistämiskeskuksen sekä sen 13 toimialueen yhteyshenkilöiden kautta hoivapalveluissa työskenteleville tai aiemmin työskennelleille taiteilijoille. Kutsuun vastanneet, vapaaehtoiset haastateltavat, ottivat yhteyttä artikkelin ensimmäiseen kirjoittajaan. He työskentelivät 14

eri maakunnan alueilla Suomessa. Haastateltavat olivat musiikki-, tanssi-, näyttämö-, valokuva- ja mediataiteen sekä kirjallisuuden aloille koulututtuneita ammattilaisia. Useimmat yhdistivät työssään myös eri taiteenaloja, esimerkiksi musiikkia ja kirjallisuutta, tanssia ja teatteria tai valokuvia ja äänitaidetta. Haastateltavien työn kesto hoivayhteisöissä vaihteli alle vuodesta noin 19 vuoteen.

Haastattelujen teemoina olivat 1) ikääntyneiden hoivayhteisö ammatillisen toiminnan toimintaympäristönä, 2) ammatillinen toiminta hoivayhteisössä, 3) ammatillinen työote, 4) toiminnan onnistumiset, haasteet ja mahdollisuudet hoivayhteisössä sekä 5) tulevaisuudennäkymät ikääntyneiden palveluissa. Kiinnostus taiteilijoiden ammatillisen toimijuuden rakentumiseen sekä sen mahdollisuuksiin ja ehtoihin ohjasi haastatteluteemojen muodostamista. Haastattelut toteutettiin Teams-verkkoympäristössä, ja ne vaihtelivat kestoltaan 50–95 minuuttia. Litteroitua aineistoa kertyi 172 sivua (riviväli 1, fontti 12, Arial). Anonymiteetin turvaamiseksi aineistossa esiintyneet kuntien nimet korvattiin litterointivaiheessa sanalla ”kunta” ja hoivayhteisöjen nimet sanalla ”hoivayhteisö”. Murreilmaisuja muotoiltiin osittain yleiskieliseksi. Usein toistuvia sanoja poistettiin siten, ettei se vaikuttanut analyysiin.

Analyysimenetelmänä käytimme diskurssianalyysia, jossa kielenkäyttö ymmärretään seurauksellisenä, prosessimaisena toimintana. Kielenkäyttöön liittyvien selontekojen avulla maailmaa rakennetaan sellaiseksi kuin sen ymmärrämme. Kieltä käyttäessään ihmiset eivät pelkästään kuvaa asioita vaan myös merkityksellistävät niitä. (Jokinen & Juhila 2016, 267–310.) Taiteilija-ammattilaisten kielenkäyttö heidän kuvatessaan toimintaansa rakentuu osana ikääntyneiden hoivayhteisöjen sosiaalisia käytäntöjä. Näitä käytäntöjä ylläpidetään, haastetaan ja muunnetaan kielenkäytön avulla. (Suoninen 2016, 232–233.)

Luimme aineistoamme erityisesti vakuuttelevan ja suostuttelevan retorisen diskurssianalyysin näkökulmasta (Jokinen 2016, 337–368) analysoimalla sitä, millaisin argumentein taiteilijat rakensivat merkityksiä ammatillisesta toiminnastaan ja sen mahdollisuuksista ja esteistä hoivayhteisöissä. Aikaisemman tutkimustiedon (Roponen-Lunnas 2013; Stenberg 2016; Karttunen 2017; Ansio ym. 2018) lisäksi lukutapamme pohjautui tietoisuuteemme siitä, miten yhteisöissä toimivilta taiteilijoilta voidaan vaatia perusteluja oikeudelleen puhua tai toimia jonkin ryhmän tai yhteisön puo-

lesta tai sen kanssa (Kantonen & Karttunen 2021, 13). Taiteellista työtä ei myöskään pidetä tasavertaisena työnä muiden työalojen kanssa (Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat, 2018).

Analyysin edetessä tarkastelimme, millaisin argumentein taiteilijat ilmensivät merkityksiä ammatillisesta toiminnastaan ja sen mahdollisuuksista ja esteistä hoivayhteisöissä. Tunnistimme, miten faktoja, eli totena ja oikeana pidettyjä asioita, ilmennettiin puheessa tai miten joitakin ilmiötä, ihmisiä tai tapahtumia muotoiltiin joksikin, joilla on tietyt ominaisuudet. (Edwards & Potter 1992, 104–107.) Kiinnitimme huomiota haastateltujen argumentointiin ja argumenttien kehittelyyn eli asemoitumiseen liittyviin seikkoihin heidän kielenkäytössään. Ymmärsimme asemoitumisen sosiaalisena toimintana, tietynlaisen position ottamisena keskustelussa. Argumenttien merkitys rakentuu esiintymiskontekstissaan, jossa puhuja esittää väitteitä, taivuttelee, kritisoi, oikeuttaa, kätkee tai tuo esille asioita. (Billig 1991, 43, 87.) Edelleen kiinnitimme huomion siihen, miten jotkut toiminnot tulivat määritellyiksi rutiineiksi, normaaleiksi ja hyväksyttäviksi, jotkut taas poikkeukselliseksi, epänormaaleiksi tai tuomittaviksi (Potter 1996, 111). Kiinnostavia olivat myös ääri-ilmaisut ja kontrastiparit, joilla hoivayhteisön todellisuudesta tai sen jäsenten vuorovaikutuksesta rakennettiin vastaansanomattomia ja itselle kannatettavia käsityksiä. (Atkinson 1984, 73–85; Potter 1996, 186–190.)

Diskurssianalyysissa ei pyritä ylivertaisiin tai muita tulkinnan mahdollisuuksia syrjäyttäviin faktoihin vaan tekemään näkyväksi päättelypolkua, joiden pohjalta tuloksiin on päästy (Juhila & Suoninen, 2016, 446–447). Tiedostimme, että diskurssianalyysi tuloksineen on aina tutkijoista riippuvaista ja edellyttää refleksiivisyyttä. Tiedostimme myös, että aiempiin tutkimuksiin pohjautuvat etukäteisoletuksemme yhteisöissä työskenteleviä taiteilijoita motivoivista tekijöistä ja ristiriidoista (mm. Roponen-Lunnas 2013; Karttunen 2017) sekä oman paikan etsimisestä, epäsuotuisista työolosuhteista tai yhteiskunnallisen vaikuttavuuden odotuksista (Pirttilä & Houni 2011) saattoivat vaikuttaa analyysiimme. Sen vuoksi pyrimme tulosten tulkinnassa pitäytymään aineiston tarjoamissa vihjeissä, ja havainnollistamme tätä aineistonäytteillä. Hyödynsimme aineiston tulosten tulkinnassa myös tutkijatriangulaatiota välttääksemme etukäteisoletuksemme heijastumista liiallisesti tuloksiimme.

Tulokset

Tunnistimme aineistosta kaksi taiteilijoiden ammatillista toimijuutta rakentavaa puhetapaa, sisäpuolisuuspuheen ja ulkopuolisuuspuheen. Nämä puhuvat olivat sidoksissa taiteilijan taidetyöskentelyn kestoon hoivayhteisöissä. Sisäpuolisuutta ja ulkopuolisuutta rakennettiin suhteessa hoivayhteisön muihin toimijoihin, hoitohenkilöstöön, lähijohtoon ja ikääntyneisiin asukkaisiin.

Sisäpuolisuuspuhe

Sisäpuolisuuspuheeksi nimeämässämme puhettavassa tunnistamme pitkäkestoiseen hoivayhteisössä työskentelyyn liittyvän pitkäkestoisuuspuheen, henkilökunnan ja asukkaiden tutuiksi tulemiseen liittyvän tuttuuspuheen, henkilökunnan kanssa toimimiseen kytkeytyvän yhteistyöpuheen ja muutostoimijuuspuheen, jossa taiteilija asemoituu kulttuurisen työn integroijaksi hoivayhteisössä. Pitkäkestoisella työllä ikääntyneiden hoivayhteisöissä tarkoitettiin haastatteluissa esimerkiksi pitkäkestoisia residenssejä tai useita vuosia kestäneitä taidehankkeita. Haastatteluissa rakentuu käsitys taiteilijoista, jotka osallistuessaan pitkäkestoisesti hoivayhteisöjen arkeen tutustuvat niiden hoitohenkilöstöön, asukkaisiin ja toimintakulttuuriin. Seuraavassa aineisto-otteesta rakentuu kontrastipari, jossa ääri-ilmaisista (”aina”-toeamukset) välittyy kuva lyhytkestoisten työrupeamien ja usein vaihtuvien yhteisöjen raskaudesta. Puhe työn kestosta yhdistyy puolestaan tuttuuteen ja sen myötä työn kevenemiseen:

Mä näen, että nimenomaan semmonen pitkäkestoisuus, kun residenssit ovat tosi lyhyitä, niin ne on tosi raskaita. Et se on taiteilijalle tosi raskasta, kun aina on uudet ihmiset ja aina uusi yhteisö ja pitää keksiä kaikki uudestaan, niin se työ on hirveen raskasta. Mut jos on tiedossa, että sille on kestoja, silloin ne yhteisöt käy tutuiksi, et vaikka siellä henkilökunnassa tai asukaskunnassa tapahtuu vaihtuvuutta, niin se yhteisö tulee tutuksi, jolloin työ käy kevyemmäksi. (H11)

Esimerkki tuttuuspuheesta ilmenee myös seuraavassa aineisto-otteesta, jossa tuttuus yhdistetään hoivayhteisön toimintaympäristön, ihmisten ja toimintakulttuurin tuntemiseen. Puhe taiteellisen sisällön kehittymisestä näissä olosuhteissa synnyttää mielikuvan, jossa taiteilijalla on tilaa keskittyä taiteelliseen työhönsä ”aina uuteen” tutustumisen sijaan. Puhe luottamuksesta, toiminnan sujuvuudesta ja dialogista henkilökunnan kanssa viittaa vastavuoroiseen kuulluksi tulemiseen omaa työtä koskevissa asioissa:

(...) on hyvä, jos on joku tuttuus siinä toiminnassa, että se ois taiteilijalle tuttu ympäristö, tietää mistä mitkin asioita löytyy ja minkä tyyppisiä ihmisiä siellä asuu ja tietyksi henkilökunnalle, että heillä on jonkunlainen käsitys siitä, miten tämä homma saattais edetä. Et sit vaan taiteellinen sisältö voi kehittyä matkan varrella... ja sitten toisaalta, että voidaan pitää keskustelukanavaa yllä, välillä ihmetellä yhessäkin, että mitäs tässä on tekeillä. (H7)

Yhteistyöpuheessa taiteilijat rakentavat ammatillista toimijuuttaan erityisesti suhteessa yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen hoitohenkilöstön kanssa. Puhe kuvaa yhdessä toimivia taide- ja hoitoalan ammattilaisia, jotka jakavat ammatillista osaamistaan, oppivat toistensa työskentelytavoista ja arvostavat toisiaan. Valmistellessaan, ohjattaessaan ja tuodessaan asukkaita taidehetkiin hoitohenkilöstö paikantuu itsekin taidetoimintaan osallistujaksi. Yhteistyö tukee samalla asukkaiden vuorovaikutusta ja osallistumista:

(...) se mikä tulee nimenomaan paljastaan henkilökunnan tarpeellisuuden, että jos mä olen yksin siinä piirissä muistisairaiden kanssa, niin vuorovaikutus on tosi pientä. Mutta kun siellä on henkilökuntaa mukana, niin jotakin tapahtuu, se ryhmän kannattelu on paljon helpompaa ja vireystaso siinä ryhmässä on paljon korkeampi ja siellä piirissä tapahtuu vuorovaikutusta... vuorovaikutus ei tapahdu vain yhdessä pisteessä siellä, missä mun silmät kohtaa yhden asukkaan, vaan koko ryhmä viriää ihan toisella tavalla. (H8)

Seuraava aineisto-ote kertoo tilanteesta, jossa hoivayhteisön kulttuuri- tai virikeohjaaja tuo lähes liikuntakyvyttömän asukkaan tanssitunnille. Ohjaaja tuotetaan puheessa toimijana, joka asukkaan toimintakyvyn rajoitteista huolimatta mahdollistaa hänelle osallistumisen tanssielämykseen. Oteesta rakentuu myös kuva myönteisesti yllättyneestä ja ohjaaava arvostavasta taiteilijasta:

(...) kun ajattelee, ettei hän [asukas] juuri yhtään pysty liikkumaan, se on tosi viisas se kulttuuriohjaaja tai virike-toiminnan ohjaaja, et hän tuo silti ihmisiä. Et hänetkin, kun oli tuotu sinne ja meillä oli tanssisessio, me tutustuttiin... ja yhden tanssisession jälkeen hän sanoi, että oli ihanaa olla tanssitunnilla. (H1)

Haastatteluissa toistuivat kuvaukset, joissa hoitohenkilöstö havahtui näkemään asukkaita taiteen kautta erilaisella tavalla. Seuraavasta aineisto-otteesta syntyy mielikuva, jossa taiteilijakin tulee samalla nähdyksi ja arvostetuksi. Otteen lopussa rakentuu kiinnostava vastakkainasettelu, jossa hoitotyö näyttäytyy vaipanvaihtona ja lääkeruljanssina ja taidetyö puolestaan ihmisen näkemisenä elämäkokemuksen kautta. Kontrasti-ilmaisu uusintaa medikaalisen ja kulttuurisen työn vastak-

kaisuutta. Samalla se ikään kuin sulkee pois mahdollisuuden, jossa molemmat ulottuvuudet toteutuisivat samanaikaisesti:

(...) itelle taiteentekijänä tärkeimpiä palautteita ollut, että työntekijä sanoi, että hän kiireisen työpäivän keskellä pysähtyi ja näki asukkaita eri valossa. Että tämäkin pappa on työskennellyt muusikkona ja kun hän kuunteli ja koki tätä esitystä aivan eri tavalla. Se oli itselle tosi merkittävä palaute, että työntekijä pääsee pysähtymään semmosen äärelle, siinä on tilaa nähdä se ihminen elämäkokemuksen kautta, eikä vaan vaipanvaihdon ja lääkeruljanssin kautta. (H11)

Taiteilija voi toimia myös hoivayhteisön lähijohtajan ennakkoluulojen, pelkojen ja epävarmuuksien vastaanottajana, kuten seuraava, pitkäjänteistä yhteistyötä kuvaava aineisto-ote osoittaa. Lähijohtajalle muotoutuu rooli, jossa hän on ”puun ja kuoren”, taiteilijoiden ja henkilökunnan välissä kulttuurihyvinvointitoiminnan integroimisessa hoivayhteisöön. Lähijohtaja asemoituu suostuttelijaksi taiteilijan ja henkilöstön välille ja taiteilija puolestaan sillanrakentajaksi lähijohtajan ja henkilöstön välille. Seurauksena rakentuu käsitys yhteisymmärryksestä ja eteenpäin pääsemisestä haastavassa tilanteessa:

Tulee yks paikka mieleen, missä on ollut ilo olla tekemässä useampaan otteeseen, tietty vanhainkoti. Kun esimies sai tukea taidetoiminnan viemiseen sinne yhteisöön, hänellä oli paikka käyvä sitä omaa epävarmuuttaan. Ja sitä, kun hän joutuu vakuuttamaan ja kokeamaan sen vastustuksen, sitä prosessia kun pysty tukemaan, sen jälkeen tuntu, että sinne paikkaan oli helpompi mennä ja tuoda erilaista sisältöä, koska henkilökunta oli saanu jonkunlaisen esimiehen tuen, päässet eteenpäin omassa toimintakulttuurissaan. (H7)

Sisäpuolisuuspuheeseen liittyi yleisesti myös puhe muutostoimijuudesta. Taiteilijat haastoivat sekä hoitohenkilöstöä että asukkaita taide- ja kulttuurityöhön osallistumiseen ja sen integroimiseen hoivayhteisöihin vedoten paitsi asukkaiden arjen myös hoivahenkilöstön työn rikastuttamiseen. Seuraavassa aineisto-otteessa taiteilija tuottaa itselleen aseman kehittäjänä, joka haastaessaan ja kyseenalaistaessaan samalla tukee ja mahdollistaa kulttuurityön läpimenoa hoivayhteisössä:

(...) kun olin taiteilija-kehittäjänä, mä haastoin henkilökunnan ja asukkaat lähtemään itse tuottamaan sitä [taidetta] ja löytämään hetkiä, missä kulttuurinen työ ja taide vois olla jotenkin näkyvää tai missä löytyis hyvä kohta sille. Tai miten voi nähdä läpi kaiken toiminnan kulttuurista työtettä, niin siinä kohalla toimenkuva on ollu enemmän tukeva ja kyseenalaistavakin... ja kysyvä, se on ollu enemmän rinnallakulkija sitten. Mutta toisaalta myöskin mahdollistaja, koska ollaan tartuttu niihin pie-

niin vinkkeihin, mitä sieltä tulee, tai sellaisii pieniä haatelmii, mistä kulttuurista työtä on voinut tulla ja siihen tuoda työkaluja ja yrittää saada se mahdollisimman helpoksi... et se henkilökunta pystyy nappaamaan sen siitä omaan työnkuvaan ilman että tää aiheuttaa stressiä tai semmosta, että se jotenkin olisi ylimääräistä, koska tää ylimääräisyyden ekstran dilemma on kulttuurisessa vanhustyössä yksi iso, hyvä ja pohdittava kysymys. (H9)

Edellä haastateltu rakentaa puheessaan käsitystä kulttuurisen työn ja -työotteen merkityksestä hyväksyttävänä osana hoivayhteisön toimintakulttuuria. Hän ikään kuin houkuttelee, suostuttelee ja pyrkii vakuuttamaan hoitohenkilöstöä tarttumaan kulttuurityöhön vetoamalla siihen, että kulttuurinen työ ja työmenetelmät voisivat olla omaan työnkuvaan sujuvasti ja ilman stressiä ”nappavissa”. Viittaus hoitohenkilöstön stressiin ja ylimääräisen ekstran dilemmaan tuottaa kuitenkin kuvaa siitä, ettei asia välttämättä ole yksinkertainen.

Ulkopuolisuuspuhe

Ulkopuolisuuspuheeksi nimeämässämme puhettavassa taiteilijat määrittelivät ja rakensivat ammatillista toimijuuttaan yleisimmin suhteessa kerta-luonteisiin esiintymisvierailuihin ikääntyneiden hoivayhteisöissä. Nimitämme tätä vierailupuheeksi. Taiteilijan ulkopuolisuus rakentui myös suhteessa hoivayhteisön tiedonkulun ja viestinnän ongelmiin sekä näkymättömiksi jääviin johtajiin. Tätä nimitämme epätietoisuuspuheeksi. Lisäksi kuvaamme hoitohenkilöstön kiireeseen ja hoivayhteisön arjen rutiineihin liittynyttä sopeutujapuhetta.

Vierailupuheessa taiteilija näyttäytyy hoivayhteisössä piipahtavana ulkopuolisena, jonka käynti sovitetaan hoivayhteisön arjen rutiineihin. Seuraavassa aineisto-otteessa rakentuu kontrasti arkisesta hoivayhteisöstä ja juhlavasta taidevierailusta:

Sillon kun sä oot vierailijana vaikka viikoittain tai sisälöntuottajana pienen hetken, niin se on suunniteltu aika tarkkaan ja henkilökunta ja asukkaat on asennoituneet siihen sisältöön, että mitä tulee tapahtumaan. Ja meillä on tietty aika, me varataan siihen kaksi tuntia, se tulee, ja sitten mä lähden pois ja palataan arkeen. Et se on vähän semmonen juhlahetki tai semmonen nostatettu hetki kuitenkin se vierailu. (H9)

Puhetta nostatetusta hetkestä tai juhlahetkestä ja arkeen palaamisesta voi tulkita eri tavoin. Yhtäältä syntyy käsitys, jossa taiteilijan vierailu juhlahetkineen on normaali ja hyväksytty osa hoivayhteisön toimintaa. Toisaalta voi tulkita hoivayhteisön arjen ankeuden ja harmauden, johon taiteilijavierailu tuo hetkellisen valonpilkahduksen.

Ulkopuolisuuspuheeseen liittyvät yleisesti tiedonkulun ja viestinnän ongelmat ja jo sovittujen asioiden peruuntumiset esimerkiksi hoitohenkilöstön vaihtumisen, lomien tai työvuoromuutosten vuoksi. Ne aiheuttivat epätietoisuutta ja enakoimattomia tilanteita hoivayhteisöissä vierailville taiteilijoille. Seuraavassa aineisto-otteessa ”kiertuejutulla” viitataan useisiin eri hoivayhteisöihin kohdistuviin, kertaluonteisiin vierailuihin, joita esimerkiksi kuntien kulttuuritoimi rahoittaa. Yksityiskohtainen kuvaus tiedonkulun katkoksen seurauksista taiteilijoille luo mahdollisuuden tulkita tilannetta eri tavoin. Taiteilija tuottaa itsensä henkilönä, joka ensijärkytyksen jälkeen selviytyy yllättävästä tilanteesta sujuvasti. Tilaa jää myös tulkinnalle, jossa hoivayhteisön tiedonkulun pulmien seuraukset ovat tuomittavia ja epäoikeudenmukaisia vierailijoita kohtaan:

Muistan kun kerran menimme... sellainen kiertuejuttu, tehtiin satutunti lapsille ja vanhuksille yhteisesti [hoivakodissa]. Sen piti olla iso spektaakkeli, että tulee monta ryhmää lapsia ja ikäihmisiäkin varmaan sata, ja iso sali ja kaikkea. Ja kun me tullaan paikalle ihan kohtuu hyvin ajoissa, mutta ajattelematta sitä, että meidän täytyy järjestää se paikka! Kun me tullaan sinne ja ruokasali on täynnä tuoleja ja pöytiä ja siellä pitäisi olla kaikki nämä 120 ihmistä niin, se ei tuntunut mukavalta, että alkaa ihan nolasta vierassa paikassa järjestellä mikä mihinkin mahtuu milläkin pyörätuolilla. (H5)

Taiteilijan ulkopuolisuus saattoi rakentua myös pitkäkestoisten taideprojektien varrella, kuten seuraava aineisto-ote osoittaa. Projektin alussa yhdessä sovittu henkilökunnan osallistuminen taidetoimintaan hiippuu matkan varrella ja jättää taiteilijan epätietoiseksi tapahtuneesta:

(...) oli lähtökohtaisesti ajatus, että myös työntekijät pääsis tekemään ja olemaan luovasti mukana, tietenkin sillä tavalla että samalla työn tekeminen, vanhushuolto pelaa. Mut sitten jostain kumman syystä sitä ei tullu. (...) Mähän en saanu mitään yhteyttä sinne johtotason, sinne johtoportaan, en mitään. Ihan täyttä hiljaisuutta sieltä sitten, niin musta tuntui, että varmaan se oli yks iso syy johonkin tällaiseen ajatuksen muuttumiseen matkan varrella. (H2)

Aineisto-otteen alussa puhuja ikään kuin puolustaa hoitohenkilöstön mukanaolon tärkeyttä taidetoiminnassa vedoten siihen, että ”työn tekeminen” eli vanhustenhuolto siitä huolimatta toimii. Epätietoisuutta kuvastava puhe palautuu hoivayhteisön johtoon. Johtajista puhutaan ”johtotasona” ja ”johtoportaana”, ilman näkyvää subjektia. Samalla he näyttäytyvät näkymättöminä vallankäyttäjinä, joiden oletetaan säätelevän taiteilijoiden ja hoitohenkilöstön yhteistoimintaa taka-alal-

ta. Sen seurauksena paitsi taiteilijoiden myös hoitohenkilöstön ammatillinen toimijuus, valintojen tekeminen ja työhön vaikuttaminen näyttäytyvät heikkoina.

Vierailupuheen ja epätietoisuuspuheen lisäksi tunnistimme puhettavan, jossa rakentuu kuva hoitohenkilöstön kiireestä sekä hoivayhteisön arjen rutiineja rikkovista taiteilijoista. Haastatteluisa kuvattiin yleisesti tilanteita, joissa hoitohenkilöstö poistui tauolle tai muihin työtehtäviin taidehetken alkaessa tai niiden aikana. Ilmiö palautettiin yleisesti hoitohenkilöstön kiireeseen.

Seuraava aineisto-ote tuottaa taiteilijan keinotomana ja voimattomana, ammattitaitonsa rajoihin törmävänä toimijana. Painokas repliikki ”hoitohenkilökunnan pitää olla siellä taustalla”, tuottaa yhtäältä käsityksen hoitohenkilöstön läsnäolosta kiistämättömänä tosiasiana, josta taiteilija on riippuvainen. Vaihtoehtoisesti voi tehdä tulkinnan, jossa hoitohenkilöstön paikka onkin taustalla, ei taidehetken aktiivisena toimijana. Tällöin taustalla olo rakentaa käsityksen, ettei hoitohenkilöstöä tarvita:

Jossain ryhmässä tuotiin siihen pyörätuolissa ihmiset ja jätettiin yksin. Ja sit siellä joku rupes huutaa ja karjumaan, että et mä en jaksa enää ja että ole hiljaa ja tälleen... eihän taiteilijalla voi olla ammattitaitoa kohdata muistisairasta, joka käyttäytyy aggressiivisesti... et tarvitaan se moniammatillinen yhteistyö, et sen hoitohenkilökunnan pitää olla siellä taustalla, vaikkei he mukaan tuliskaan, koska he tuntee ne potilaat ja he tietää, mistä tämmöinen ihminen voi hermostua. (H12)

Hoivayhteisön arjen rutiinien rikkomista koskevissa haastatteluissa taiteilijat asemoituvat ylimääräisen vaivan tuottajiksi ja hoitohenkilökunnan kuormittajiksi. Hoitohenkilöstön vähyys, kiire ja ahtaat rutiinit näyttävät puhujasta riippumattomilta faktoilta, joihin kukaan ei voi vaikuttaa. Syntyy kuva, jossa toimijoiden on vain hyväksyttävä tosiasiat ja sopeuduttava niihin:

(...) ne hoitajat voi suhtautua meihin negatiivisesti sen takia, koska meist on vaivaa ja me sotketaan se heidän rutiini, joka on rakennettu varmaan osassa näist paikoist niin, koska siellä on liian vähän ihmisiä töissä. Siellä on helkkarinmoinen kiire, ja jos joutuu pikkasenkin poikkeamaan siitä aikataulust, niin koko systeemi menee sekasin. (H12)

Sopeutuspuheen seurauksena taiteilijoille rakentuu hoitohenkilöstöön nähden eriarvoinen, ulkopuolinen sivustakatsojan asema ilman päätös- tai vaikutusvaltaa. Sitä kompensoidaan sopeutamalla ja sovittamalla oma toiminta hoivayhteisön arkeen mahdollisimman vähän vaivaa tuottavak-

si. Seuraavassa aineisto-otteessa puhujat vakuuttelevat taide-esityksensä merkitystä vedoten siihen, ettei se kuormita hoitajia eikä riko hoivayhteisön päivärutiinia:

Mutta siihen muotoon tää meidän esitys pyrittiinkin rakentamaan, että se mahdollisimman vähän vaatii heidän työpanostaan... että se on ruoan ja päiväkahvin välissä oleva aika se toiminnan hetki, johon he usein kokoon-tuis muutenkin, ehkä jonkun toiminnan äärelle. Ja siinä tapahtuu se esitystapahtuma myös. (H11)

Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimuksessamme kysimme, millaisilla puhe-tavoilla ikääntyneiden hoivayhteisöissä työskentelevät taiteilijat ilmentävät ammatillista toimijuuttaan ja millaista ymmärrystä ammatillisesta toimijuudesta, sen mahdollisuuksista ja reunaehdoista puheella rakennetaan. Kielellisen tarkastelun avulla tunnistimme taiteilijoiden puhetavoista *sisäpuolisuuspuheen* ja *ulkopuolisuuspuheen*. Puhetapojen tunnistaminen on tärkeää, sillä diskurssit ohjaavat, usein kätketysti toimijoiden käyttäytymistä, tekoja ja vuorovaikutusta (esim. Wetherell 2001). Puhetapoja tunnistamalla syntyy ymmärrys taiteilija-ammattilaisten toimijuudesta ja toiminnan mahdollisuuksista hoivayhteisöissä.

Tutkimuksemme vahvistaa aikaisemman tutkimuksen tuottamaa käsitystä siitä, miten toimiva yhteistyö, vuorovaikutus ja tietotaidon jakaminen erityisesti hoitohenkilöstön kanssa palkitsee ja luo mahdollisuuksia kulttuurihyvinvointitoiminnalle (mm. Karttunen 2017; Ansio ym. 2018). Saimme puhetapojen tarkastelun avulla myös lisävalaistusta ristiriitoihin, joita hoivayhteisöjen arjen kiireen, tiukkojen aikataulujen ja pitkäjänteisyyttä edellyttävien taideprosessien yhteensovittaminen tuottavat eri toimijoille (Roponen-Lunnas 2013; Stenberg 2016). Kulttuurisen vanhustyön ja kulttuurihyvinvointitoiminnan näkökulmista tutkimuksemme tuottaa uutta tietoa taide- ja hoiva-alan moniammatillisesta yhteistyöstä haasteineen. Tieto on hyödynnettävissä hoivayhteisöjen kulttuurihyvinvointitoiminnan suunnittelussa, johtamisessa ja käytäntöjen kehittämisessä.

Sisäpuolisuuspuheen tarkastelu subjektikeskeisen, sosiokulttuurisen ammatillisen toimijuuden näkökulmasta (Vähäsantanen ym. 2017, 14–33) rakentaa kuvaa taiteilija-ammattilaisista valintojen tekijöinä ja vaikuttajina työhönsä liittyvissä asioissa sekä työkäytäntöjen muuttajina hoivay-

teisöissä. Läsnaolon säännöllisyys ja pitkäaikaisuus mahdollistavat sitä, että hoivayhteisö toimijoinen ja toimintakulttuureineen tulevat taiteilijoille tutuiksi ja päinvastoin. Tämä helpottaa yhteistyötä hoitohenkilöstön, lähijohdon ja asukkaiden kanssa ja edistää samalla kulttuurihyvinvointitoiminnan integroitumista hoivayhteisön arkeen. Samoilla linjoilla ovat myös Kai Lehikoinen (2019) ja Houni kumppaneineen (2020) korostaessaan taidehankkeiden onnistumisessa taiteilijoiden läsnäolon säännöllisyyttä ja pitkäjänteisyyttä sekä tavoitteellista ja monialaista yhteistyötä eri tahojen välillä.

Yhteistyöpuheessa taiteilija-ammattilaiset asemoituvat ammatillisiksi toimijoiksi, jotka pääsevät vaikuttamaan hoivayhteisön kulttuurihyvinvointitoimintaa koskevaan päätöksentekoon hoitohenkilöstön ja lähijohdon rinnalla. Päätöksenteko koskee esimerkiksi kulttuurihyvinvointitoiminnan sovittamista hoivayhteisön arkeen, työnjakoa hoitohenkilöstön kanssa ja työssä käytössä olevia resursseja kuten tiloja ja aikatauluja. Päätöksenteon myötä taiteilija-ammattilaiset voidaan nähdä työhönsä vaikuttajina, jotka edistävät paitsi omaa toimijuuttaan myös organisaatioiden ja työkäytäntöjen uudistumista (Ketelaar ym. 2012; Haapasaari ym. 2016).

Sen sijaan ulkopuolisuuspuheen tarkastelu subjektikeskeisen, sosiokulttuurisen ammatillisen toimijuuden näkökulmasta (Vähäsantanen ym. 2017, 14–33) jättää vähemmän tilaa taiteilijan ammatilliselle toimijuudelle. Lyhytkestoiseen tai kertaluonteiseen työskentelyyn hoivayhteisöissä liittyvä puhe rakentaa kuvaa vierailijuudesta, epä-tietoisuudesta ja neuvottomuudesta, jotka eivät mahdollista vaikuttamista tai työyhteisöön kuulumista. Hanna-Liisa Liikasen (2003) mukaan taide- ja kulttuuritoiminta ei tällä tavoin integroidu hoitokulttuuriin. Tarvitaan pitkäjänteisempää kehittämistä kuten ammatillista lisäkoulutusta, resurssien uudelleen arviointia ja joustavia työjärjestelyjä (myös Nuutinen 2008).

Ulkopuolisuuspuheessa välittyvä kuva hoivayhteisöjen tiedonkulun ongelmista, hoitohenkilöstön kiireestä ja rutinoituneesta toimintakulttuurista ikään kuin puhujista riippumattomina tosiasioina, joihin ei voi vaikuttaa. Samalla taiteilija-ammattilaisille rakentuu sivustakatsojan asema ilman päätös- tai vaikutusvaltaa. Teppo Kröger kollegoineen (2018) pohtii asiaa ikääntyneiden hoitohenkilöstön näkökulmasta. Työntekijöiden luottamus lähijohtoa kohtaan kärsii, jos

vaikutusmahdollisuudet ja johdon tuki vähenevät samalla kun työn määrä ja työhön kohdistuva kontrolli kasvavat. Monet lopettavat työnsä tai hakeutuvat uusille ammattiuurille (ks. myös Mondillo 2021). Näin voi olla myös hoivayhteisöissä työskentelevien taiteilija-ammattilaisten kohdalla.

Vaikka esitämme tutkimuksemme puhuvat kaksijakoisesti sisäpuolisuus- ja ulkopuolisuuspuheena, tiedostamme, että kuva hoivayhteisöjen taiteilija-ammattilaisista, heidän toimijuutensa rakentumisesta on moniulotteinen. Sisäpuolisuus ja ulkopuolisuus eivät poissulje toisiaan vaan voivat ilmentyä yhtä aikaa toisiinsa kietoutuen. Samalla kun taiteilijat ”häiritsevät” ja haastavat hoitohenkilöstöä esimerkiksi rikkomalla yhteisön arkirutiineja, he voivat vahvistaa paitsi omaansa myös hoitohenkilöstön ammatillista toimijuutta tuottamalla uusia oivalluksia hoitohenkilöstölle ja iloa ja elämyksiä hoivakodin ikääntyneille asukkaille (mm. Hatton 2014).

Huomioitavaa on, että tutkimuksemme sisäpuolisuus- ja ulkopuolisuuspuheessa taiteilijoiden ammatillinen toimijuus rakentuu erityisesti suhteessa hoitohenkilöstöön. Sen sijaan ikäkkäiden asukkaiden kautta rakentuvan toimijuuden kuvaus jää aineistossa ohueksi. Myös subjektiokeskeisen, sosiokulttuurisen ammatillisen toimi-

juuden yksi keskeinen ulottuvuus, taiteilijan ammatillisen identiteetin neuvottelu (Vähäsantanen ym. 2017, 27), vaatii lisätarkastelua. Ammatillisen identiteetin neuvottelut korostuvat erityisesti työn ja työympäristön muutoksissa, jotka vaikuttavat myös taiteilija-ammattilaisten työhön ikääntyneiden hoivayhteisöissä.

Työskentely ikäkkäiden parissa voi myös näyttäytyä identiteettityönä eri sukupolvien välillä (Hepplewhite 2019). Näitä teemoja voidaan käsitellä ja syventää jatkotutkimuksessa, jolloin myös ikääntyneiden asukkaiden toimijuus ja sen merkitys taiteilijoiden ammatillisen toimijuuden rakentumiselle tulee paremmin esille.

Tutkimus antaa suuntaviivoja hoivayhteisöjen kehittämiseen kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta. Kulttuurihyvinvointitoiminnan onnistumista ja integroitumista hoivayhteisöissä voidaan helpottaa taiteilijoiden, lähijohtajien ja hoitohenkilöstön etukäteisvalmennuksella. Yhteinen keskustelu kulttuurihyvinvoinnista ja sen merkityksestä sekä sopiminen viestinnästä, työnjaosta, vastuista ja johtamisen käytännöistä voivat selkiyttää ja lujittaa toimijuuksia. Ihannetilanteessa myös hoivayhteisön asukkaat osallistuvat kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämiseen.

Saapunut 24.5.2022
Hyväksytty 10.10.2022

KIRJALLISUUS

- Abbing, Hans (2002) *Why are artists poor? The exceptional economy of the arts*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Aholainen, Mari & Jäntti, Saara & Tammela, Annika & Tanskanen, Jani (2021) Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. *Lääkärilehti* 76 (9), 564–568.
- Ansio, Heli & Houni, Pia & Piispa, Mikko (2018) ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä mikä olisin”. Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (1), 5–17.
- Atkinson, Max (1984) *Our master’s voice. The language and body language of politics*. London: Methuen.
- Billig, Michael (1991) *Ideology and opinions. Studies in the rhetorical psychology*. London: Sage.
- Edwards, Derek & Potter, Jonathan (1992) *Discursive Psychology*. London: Sage.
- Ereläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja & Hökkä, Päivi & Paloniemi, Susanna (2013) What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review* 10, 45–65. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.001>
- Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329834>.
- Haapasaari, Arja & Engeström, Yrjö & Kerosuo, Hannele (2016) The emergence of learners’ transformative agency in a change laboratory intervention. *Journal of Education and Work* 29 (2), 232–262. <https://doi.org/10.1080/13639080.2014.900168>
- Hatton, Nicola (2014) Re-imagining the care home: a spatially responsive approach to arts practice with older people in residential care. *Research in Drama Education* 19 (4), 355–365. <https://doi.org/10.1080/13569783.2014.954812>
- Hepplewhite, Kay (2019) How young artist/facilitators use their unsettled identity to develop creative ageing practice. *Research of Drama Education* 24 (1), 105–108. <https://doi.org/10.1080/13569783.2019.1631111>

- Houni, Pia & Ansio, Heli (2014) Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (4), 375–387.
- Houni, Pia & Turpeinen, Isto & Vuolasto, Johanna (2020) Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Kulttuurin edistämiskeskus.
- Huhtinen-Hildén, Laura & Puustelli-Pitkänen, Anna & Strandman, Pia & Ala-Nikkola, Elina (2017) Kohti luovaa arkea. Kulttuurin vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä: tutkimusraportti. *Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja*. <https://www.theseus.fi/handle/10024/124164> (luettu 21.1.2022)
- Johanson, Katya & Glow, Hilary (2019) Reinstating the artist's voice: artists' perspectives on participatory projects. *Journal of Sociology* 55 (3), 411–425. <https://doi.org/10.1177%2F1440783318798922>
- Jokinen, Arja (2016) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 337–368.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 267–310.
- Josefsson, Kim & Sinervo, Timo & Vehko, Tuulikki (2018) Mikä selittää hoitajiin kohdistuvaa väkivaltaa vanhustenhuollossa? Tutkimuksesta tiiviisti 9/2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 445–463.
- Kantonen, Lea & Karttunen, Sari (2017) Yhteisötaitteen etiikka – kirjoituksia vastuusta, vallasta ja vapaudesta. Teoksessa Lea Kantonen & Sari Karttunen (toim.) *Tilaa toisille, arvoa arvaamattomalle*. Kokos julkaisuja 10. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Karttunen, Sari (2017) Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. *Tahiti* 7 (1). <https://tahiti.journal.fi/article/view/85656>
- Ketelaar, Evelien & Beijgaard Douwe & Boshuizen, Henny & den Brok, Perry J (2012) Teachers' positioning towards an educational innovation in the light of ownership, sense-making and agency. *Teaching and Teacher Education* 28 (2), 273–282. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2011.10.004>
- Kröger, Teppo & Van Aerschot, Lina & Puthenparambil, Jiby M (2018) Hoivatyö muutoksessa: Suomalainen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa. *Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto*.
- Kurki, Leena (2007) Innostava vanhuus. Sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166> (luettu 13.3.2022)
- Lehikoinen, Kai (2019) Dance in elderly care. *Journal of Dance Education* 19 (3), 108–116. <https://doi.org/10.1080/15290824.2018.1453612>
- Liikanen, Hanna-Liisa (2003) Taide kohtaa elämän. *Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria & Rosenlöf, Anna-Mari (2019) Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa Ilona Tanskanen (toim.) *Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–30. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf> (luettu 16.5.2020)
- Lindsröm, Sofia (2016) Artists and multiple job holding. Breadwinning work as mediating between bohemian and entrepreneurial identities and behavior. *Nordic journal of working life studies* 6 (3), 43–58. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i3.5527>
- Lukic, Dane & Margaryan, Anoush & Littlejohn, Allison (2013) Individual agency in learning from incidents. *Human resource development international* 16 (4), 409–425. <https://doi.org/10.1080/13678868.2013.792490>
- Marin, Marjatta & Hakonen, Sinikka (toim.) (2003) *Seniори- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mondillo, Saara (2021) Entä hoitajat? *Ortomix Oy*.
- Nuutinen, Teija (2008) Taiteilijat vanhustyötä kehittämässä - toimintatutkimus Kuva-projektissa. *Lisensiaatintyö*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nuutinen, Teija & Laulainen, Sanna & Salonen, Arto O. (2021) Taiteilija-ammattilaiset kulttuurihyvinvoinnin toimijoina ikääntyneiden hoivayhteisöissä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Gerontologia* 35 (3), 231–248. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.102736>
- Pirtilä, Ilkka & Houni, Pia (2011) Miten sujuu suomalainen teatterityö? Helsinki: Työterveyslaitos.
- Potter, Jonathan (1996) *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Pyykkönen, Miikka & Sokka, Sakarias & Kurlin Niinaho, Ari (2021) Yrittäjätaiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla. *Työelämän tutkimus* 19 (1), 57–81. <https://doi.org/10.37455/tt.102880>
- Rensujeff, Kaija (2015) Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Roponen-Lunnas, Pirjo (2013) Kohtaamisen taide: yhteisötaitteen ideaaleja ja käytäntöjä. *Tahiti* 3 (4). <https://tahiti.journal.fi/article/view/85510>
- Sallila-Tähtinen, Helena (2011) Kokemuksia sosiokulttuurisesta innostamisesta hoiva-asumisen palveluisa. Hämeen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011111714720>
- Stenberg, Henrik (2016) How is the artist role affected when artists are participating in projects in work life? *International journal of qualitative studies on health and well-being* 11 (1), 1–11. <https://doi.org/10.3402/qhw.v11.30549>
- Suoninen, Eero (2016) Näkökulma sosiaalisen todelli-

suuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen: Diskursusanalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 229–245.

Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat (2018) Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 34. Helsinki. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-263-598-3> (luettu 10.4.2022)

Vähäsantanen, Katja & Paloniemi, Susanna & Hök-

kä, Päivi & Eteläpelto, Anneli (2017) Ammatillisen toimijuuden moniulotteinen rakenne ja mittarikehittäminen. Teoksessa Katja Vähäsantanen & Susanna Paloniemi & Päivi Hökkä & Anneli Eteläpelto: Ammatillinen toimijuus. Rakenne, mittari ja tuki. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 14–33.

Wetherell, Margaret (2001) Debates in Discourse Research. In Margaret Wetherell & Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (ed.) Discourse Theory and Practice. London: Sage, 380–399.

ENGLISH SUMMARY

Teija Nuutinen & Sanna Laulainen & Arto O. Salonen: Artists at the interface of cultural well-being activities. A study of professional artists in care homes for older people (Taiteilijat kulttuurivivointitoiminnan rajapinnalla. Tutkimus taiteilija-ammattilaisista ikääntyneiden hoivayhteisöissä)

Professional artists play a key role in driving cultural well-being in the Finnish social and health care sector, yet they are largely invisible in care policy debates and in research on older people. In this article we apply the tools of discourse analysis to explore the ways in which artists in care homes express their professional agency and what kind of understanding their talk produces about professional agency, its possibilities and boundaries. We are interested to find out what kind of discourse artists use to talk about their role in the practices of care homes and what kind of agency they

form through their speech. Our data consists of 14 focused interviews. Artists' discourse is an identifiable way of talking about the internal and external.

Internal discourse is related to artists' long-term work in care homes, their familiarity with the environment and actors, their cooperation with nursing staff and agency for change. External discourse is related to short-term work in care homes, problems with information flow, the routines of nursing staff and their time pressures, and the poor condition of residents. From the perspectives of cultural work for older people and cultural well-being activities, our research produces new information about multi-professional cooperation in the arts and care sectors. This information has application in the planning, management and development of practices for cultural well-being activities in care homes.

Keywords: professional artists, professional agency, cultural well-being, care homes, discourse analysis.

KIRJOITTAJAT

Nuutinen, Teija, YTL, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto (teija.nuutinen@uef.fi)

Laulainen, Sanna, YTT, professori, Itä-Suomen yliopisto (sanna.laulainen@uef.fi)

Salonen, Arto O., KT, professori, Itä-Suomen yliopisto (arto.salonen@uef.fi)